

TUTUKLAMA KARARLARINDA GEREKÇE ZORUNLULUĞU VE ANAYASA MAHKEMESİNİN KONUYA YAKLAŞIMI

THE NECESSITY OF REASON IN ARREST DECISIONS AND THE CONSTITUTIONAL COURT'S APPROACH TO THE ISSUE

Güven YARIMBATMAN*

*“K., bir hukuk devletinde yaşıyordu,
her yerde barış ve huzur vardı,
tüm yasalar yürürlükteydi,
kimdi bu durumda evini basma cüretini gösterenler?”***

Özet: “Suçu işlediklerine dair kuvvetli suç şüphesi, isnat edilen suçun vasıf ve mahiyeti, mevcut delil durumu, kaçma şüphesinin varlığı, adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağı anlaşıldığından..”. Bir tutuklama kararından alınan bu ifadeler, çoğunlukla mahkemelerin veya hakimliklerin tutuklama kararlarının ya da tutuklamaya yapılan itirazların ret gerekçelerini oluşturmakta, tutuklama kararlarında makul, yeterli ve denetlenebilir gerekçelere yeterince yer verilmemektedir. Oysaki tüm mahkeme kararlarında olduğu gibi, tutuklama kararlarında da yeterli gerekçenin bulunmaması anayasayla ve uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınan kişi özgürlüğü ve güvenliği ile adil yargılanma hakkının açık bir ihlalidir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi de tutuklama kararlarının gerekçeden yoksun ya da yeterli gerekçe içermiyor olmasını, insan hakları ihlali olarak görmektedir. Çalışmada tutuklama kararlarının gerekçeli yazılmasına ilişkin ulusal ve uluslararası normlar ile Anayasa Mahkemesi kararlarına yer verilmiş, çokça ihlal edilen bu temel insan hakkı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kişi Güvenliği ve Özgürlüğü, Gerekçeli Karar Hakkı, Tutuklama Kararlarında Gerekçe, Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

* Av. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, guvenyarimbatman@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4774-9724, Makalenin Gönderim Tarihi: 15.04.2025, Kabul Tarihi: 14.07.2025

** Franz Kafka, Dava, Çev. Ahmet Cemal, Can Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 2009, s. 20.

Abstract: *“The existence of strong suspicion that a crime has been committed, the nature and characteristics of the alleged offense, the current state of evidence, the possibility of absconding, and the perceived inadequacy of judicial control measures...”* These statements, taken from an arrest warrant, often constitute the grounds for courts or judges to reject arrest warrants or objections to arrest warrants. Detention warrants often fail to adequately include reasonable, sufficient, and verifiable reasons. However, as with all court decisions, the lack of sufficient reasons in arrest warrants constitutes a clear violation of the right to personal liberty and security and the right to a fair trial, guaranteed by the Constitution and international conventions. The European Court of Human Rights and the Constitutional Court also consider the lack of justification or insufficient justification in arrest warrants to be a human rights violation. This study examines national and international norms and Constitutional Court decisions regarding the provision of reasoned arrest warrants, addressing this frequently violated fundamental human right.

Keywords: Personal Security and Freedom, Right to Reasoned Judgment, Justification in Detention Decisions, Constitutional Court, European Court of Human Rights

GİRİŞ

Belirli koşulların varlığı halinde şüphelinin veya sanığın mahkumiyetten önce geçici olarak özgürlüğünün yargıç kararıyla kısıtlanması olarak tanımlanan tutuklama, kişi özgürlüğüne doğrudan müdahale ediyor olması nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir. İngiltere’de Habeas Corpus Act¹ ile başlayan kişi özgürlüğüne keyfi müdahalenin önüne geçme çabasının bir sonucu olarak bugün kişi özgürlüğü, ulusal ve uluslararası düzeyde güvence altına alınmıştır. Tutuklamanın koşulları ülkemizde Anayasa’nın 19. maddesi ile 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda (CMK); uluslararası düzeyde ise Türkiye’nin taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) 5. maddesi ile Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’nin 9. maddesinde düzenlenmiştir. Ayrıca tutuklamanın haksız olması halinde kişiye tazminat ödenmesi de Anayasa ve AİHS ile güvence altına alınmıştır.

Türkiye’de Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun kabul edilmesiyle birlikte Anayasa’ya aykırı tutuklamalar için bireysel başvuru yapılabilmesi, kişiler için önemli bir güvence sağlamaktadır. Yine

¹ Mehmet Akad, Bihterin Vural Dinçkol, Nihat Bulut, Genel Kamu Hukuku, Der Yayınları, 12. Basım, İstanbul, 2016, s. 258.

iç hukuk yollarının tüketilmesi şartıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) ve Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi hükümlerine taraf devletlerin uyup uymadığını denetleyen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesine başvurabilmek² de önemli hukuki mekanizmalardır.

Tutuklama kararının hukuka uygunluğunu gösterecek olan, gerekçedir. Başka bir ifade ile ancak gerekçe sayesinde tutuklamanın keyfi olmadığı ortaya konabilir. Gerekçe, yargıcı hukuka uygun karar vermeye zorlayacak, verilen kararın hukuka uygunluğunun denetimine imkân verecek, yargı gücünü kullanan mahkemelerin kararlarına meşruluk kazandıracaktır. Fakat gerekçenin kendisi kadar içeriği de önemlidir. Kanunda yazılı ifadelerin bir kopyası şeklinde yazılan gerekçe, görünürde (sözde) gerekçedir³ ya da AİHM içtihatlarında belirtildiği şekliyle “yasal ifadelerin tekrarı suretiyle gerekçesizliktir”⁴ ve böylesi bir gerekçeyle verilen tutuklama kararı insan haklarının açık bir ihlalidir.

Türkiye’de mahkemelerin/hakimliklerin vermiş olduğu kararlarda gerekçe bulunmaması ya da gerekçenin yeterli, makul, denetlenebilir olmaktan uzak olması önemli sorunların başında gelmektedir. Konu, sonuçları itibarıyla en ağır koruma tedbiri olan tutuklama açısından ayrı bir öneme sahiptir. Mahkemeler, çoğunlukla kanunda yazılı bulunan ifadelerle tutuklama kararı vermekte; tutuklamayı haklı gösterecek hukuki ve maddi gerekçelere kararlarında yeterince ya da hiç yer vermemektedirler. Konu bireysel başvuru yoluyla birçok kez

² Sözleşmenin tutuklamaya ilişkin 9. maddesi ile sözleşmede düzenlenen diğer hak ve hürriyetlerin, sözleşmeye taraf devletlerce ihlal edilip edilmediği BM İnsan Hakları Komitesi tarafından izlenmektedir. Bir yaptırım gücü olmayan komite, taraf devletlerin sunduğu raporlar (m.40) ile devlet (m.41) ve bireysel başvuru (Ek protokol m. 2) yoluyla taraf devletlerin sözleşme hükümlerine riayet edip etmediğini denetlemektedir. 03.02.2004 tarihinde ek protokolü imzalayan ve 24.11.2006 tarihinde onaylayan Türkiye bireysel başvuru hakkını da tanımıştır. Bkz. Ahmet Bayram Ahmetoğlu, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/1004202316203956_inhakdergi3_inhakdergi3.pdf. Erişim Tarihi 10 Mart 2025.

³ Mustafa Alp, “Anayasa Hukuku Açısından Mahkeme Kararlarında Sözde (Görünürde) Gerekçe”, Prof. Dr. Mahmut Tevfik Birsel’e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir, 2001, s. 426.

⁴ Zühal Aysun Sunay, “Gerekçeli Karar Hakkı ve Temel İlkeler”, *Danıştay Dergisi*, Sayı 143, 2016, s.16.

Anayasa Mahkemesi'nin önüne de gelmiş, Mahkeme gerekçe yazımına ilişkin önemli tespitler yapmıştır. AİHM'in gerekçesiz tutuklamaya ilişkin kararları da büyük öneme sahiptir.

I. GEREKÇE YAZIMININ AMACI VE KONUNUN İNSAN HAKLARI BOYUTU

Yapılan eylemi haklı bir nedene dayandırmak, onu temellendirmek böylece eylemin tam olarak sorumluluğunu almak olan gerekçe, etiğin önemli bir unsurudur. Gerekçede bir tercihte bulunarak eyleme geçen kişi, bu tercihini temellendirme çabası içindedir.⁵ Aynı şey yargıç için de geçerlidir. Tarafların tüm iddialarını değerlendiren yargıç, karar verirken bir tercihte bulunmakta, iddiaların bir kısmını kabul ederken bir kısmını reddetmektedir.⁶ Şu haliyle gerekçe, karar veren yargıç için öncelikle bir etik zorunluluktur ve bu zorunluluk yasalardan önce gelmektedir.⁷

Gerekçe yargıcın ulaştığı sonuca ne şekilde ulaştığını, başka bir ifade ile vermiş olduğu nihai karara dayanak teşkil eden sebepleri mantıksal olarak izah etmesini ifade eder. Yargıç, kararına dayanak teşkil eden nedenleri mantık kuralları içinde yargılamanın taraflarına açıklamalı, kararının akli delillerini ortaya koymalıdır. Makul ve yeterli gerekçeden yoksun her karar, keyfi bir karardır.

Yargıç keyfiliğinin önüne geçebilecek en önemli araç, şüphesiz gerekçedir. Yargıç verdiği kararın hukuka uygunluğunu ancak gerekçesi ile ortaya koyabilir. Yargıcın tarafsızlığını gösterecek olan da gerekçedir. Ayrıca gerekçe, bir yandan karar veren yargıcı hukuka uygun karar vermeye zorlarken, bir yandan da yargıcın verdiği kararı kendisinin denetleyebilmesine imkân vererek özdenetime olanak tanır. Yine kararın varsa bir başka merci tarafından denetimi de ancak gerekçe ile mümkündür. Sanığın ve müdafiin savunmasını yapabilmesi, kamu-

⁵ Ahmet Cevizci, Etiğe Giriş, Paradigma Yayıncılık, 2. Basım, İstanbul, 2008, s. 4-5.

⁶ Bezar Eylem Ekinci, "Bireysel Başvuru Yolunda Gerekçeli Karar Hakkı: Anayasa Mahkemesinin Temel Tespitleri ve İhlal Kararlarının Sonuçları", *Anayasa Yargısı*, Cilt 39, Sayı 2, 2022, s.174.

⁷ Hilmi Şeker, Strazburg Yargı Kararlarında Doğru, Haklı, Yasal ve Makul Gerekçe Biçimleri, <https://hfsa-sempozyum.com/wp-content/uploads/2019/02/HFSA10-S%CC%A7eker-min.pdf>. Erişim Tarihi 11 Mart 2025 s. 30.

yunun denetimi ve yargılamanın tarafları ile toplumun verilen kararı benimsemesi de ancak gerekçe sayesinde gerçekleşebilir. Hukukun gelişmesine katkı sağlıyor olması da gerekçenin önemli işlevlerinden biridir.⁸

Kökenleri Sümerlere kadar dayandırılrsa⁹ da bugünkü anlamıyla gerekçe, aydınlanmanın ve rasyonel aklın bir ürünüdür.¹⁰ Bugün gerekçeli karar alma hakkı olarak temel insan haklarından biri olarak kabul edilen ve adil yargılanma hakkının ayrılmaz bir parçası olarak düşünülen¹¹ gerekçe, insan haklarının korunmasındaki işlevi nedeniyle anayasalarda ve uluslararası sözleşmelerde düzenlenmiştir.

AİHS'in 6. maddesinde açık bir şekilde yer almayan gerekçeli karar hakkı, AİHM'in kararlarıyla bir insan hakkı olarak tanınmış¹² ve içtihat yoluyla gelişmiştir.¹³ AİHM, vermiş olduğu kararlarda; çözüme etkili iddiaların ve delillerin gerekçede karşılanmaması, gerekçenin yeterli ve makul olmaması, yasal dayanaktan yoksun olması, yasal ifadelerin tekrarından ibaret olması, gerekçeye ulaşamama, gerekçenin makul sürede ve açık bir şekilde yazılmaması ve uygun süre içinde ilgisine bildirilmemesi hallerini gerekçe hakkının ihlali kapsamında değerlendirmiştir.¹⁴

İç hukukumuzda verilen kararların gerekçeli olma zorunluluğu ise Anayasa'dan ve CMK'dan kaynaklanır. Anayasal düzeyde güvence altına alınan gerekçeli karar hakkı Anayasa'nın 36. maddesinde yer

⁸ Alp, s. 428-430; Feridun Yenisey, Ayşe Nuhoglu, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınları, 12. Baskı, Ankara, 2024, s. 813-814; Ömer Faruk Atagün, Temel Bir İnsan Hakkı Olan Adil Yargılamanın Unsuru Olarak Gerekçeli Karar Hakkı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020, s. 63-70.

⁹ Hilmi Şeker, "İbraleşmayı Yoksayan Etik İlişki/Yozlaşan Gerekçe", *TBB Dergisi*, Sayı 108, 2013, s. 294.

¹⁰ Sunay, s.7.

¹¹ Akif Yıldırım, "Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Anayasal Bir Güvence Olarak Ceza Muhakemesinde Gerekçeli Karar Hakkı", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 71 (4) 2022, s.1693.

¹² Sibel İnceoğlu, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı, Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler, 4. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2013, s. 322.

¹³ Sunay, s.9.

¹⁴ Sunay, 16; İnceoğlu, s. 324-329; Ezgi Kızılkaya Doğru, "Güncel İçtihatlar Işığında Gerekçeli Karar Hakkı" *Danıştay Dergisi*, Sayı 152, 2020, s. 238.

alan adil yargılanma hakkına ve Anayasa'nın 141. maddesine dayanır. Anayasa'nın 141. maddesine göre "Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır."

Anayasa Mahkemesi de gerekçeli karar hakkını Anayasa'nın 36. ve 141. maddesine dayandırmaktadır. Anayasa'nın 36. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkını AİHS'in 6. maddesi ve AİHM içti-hatlarına uygun olarak yorumlayan Mahkeme gerekçeli karar hakkını, adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirmiştir. Nitekim Anayasa Mahkemesi konuya ilişkin bir kararında gerekçeli karar hakkının anayasal dayanaklarını şu şekilde ortaya koymuştur:

"Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında herkesin adil yargılanma hakkına sahip olduğu belirtilmiş ancak açıkça gerekçeli karar hakkından açıkça söz edilmemiştir. Bununla birlikte Anayasa'nın 36. maddesine "adil yargılanma" ibaresinin eklenmesine ilişkin gerekçede, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde de güvence altına alınan adil yargılama hakkının madde metnine dâhil edildiği vurgulanmıştır. Nitekim Sözleşme'nin 6. maddesinin (1) numaralı fıkrasındaki hakkaniyete uygun yargılanma hakkının kapsamına gerekçeli karar hakkının da dâhil olduğu AİHM'in birçok kararında vurgulanmıştır. Dolayısıyla Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının gerekçeli karar hakkı güvencesini de kapsadığının kabul edilmesi gerekir.

Anayasa'nın 141. maddesinin üçüncü fıkrasında da 'Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.' denilerek mahkemelere kararlarını gerekçeli yazma yükümlülüğü yüklenmiştir. Anayasa'nın bütünlüğü ilkesi gereği anılan Anayasa kuralı da gerekçeli karar hakkının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulmalıdır."¹⁵

Anayasa Mahkemesi, gerekçelerinde tüm iddialara ve savunmalara yer vermelerinin mahkemelerden beklenemeyeceğini, fakat davanın sonucuna etkili hususların mahkemece makul bir gerekçeyle yanıtlanması gerektiğini belirtmektedir. Bir kararında Anayasa Mahkemesi bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

"Mahkemelerin bu yükümlülüğü, yargılamada ileri sürülen her türlü iddia ve savunmaya, karar gerekçesinde ayrıntılı şekilde yanıt verilmesi şeklinde anlaşılamaz (bkz. B. No: 2013/1213, 4/12/2013, § 26). Bu nedenle, bir kararda tam olarak hangi unsurların bulunması gerektiği, davanın niteliğine ve koşullarına bağlıdır. Bununla birlikte muhakeme sırasında açık ve

¹⁵ Anayasa Mahkemesinin 19/4/2017 tarihli ve 2014/8868 Başvuru Numaralı Abdullah Topçu Kararı, § 75-76.

somut bir biçimde öne sürülen iddia ve savunmaların davanın sonucuna etkili olması, başka bir deyişle davanın sonucunu değiştirebilecek nitelikte bulunması halinde, davayla doğrudan ilgili olan bu hususlara mahkemelerce makul bir gerekçe ile yanıt verilmesi gerekir.”¹⁶

Anayasa Mahkemesi, derece mahkemelerinin gerekçe yazımı üzerindeki denetim sınırını ise şu şekilde ortaya koymuştur:

“Belirtilmelidir ki Anayasa Mahkemesi’nin gerekçeli karar hakkı bağlamındaki görevi uyumsuzluğun esası yönünden önem taşıyan meselelere ilişkin olarak derece mahkemelerinin ilgili ve yeterli bir gerekçe ortaya koyup koymadıklarının incelenmesinden ibarettir. Anayasa Mahkemesi’nin derece mahkemesinin gerekçelerinin hukuka uygun olup olmadığını denetleme gibi bir görevi bulunmadığı gibi derece mahkemesi kararlarındaki hukuka aykırılıkları gidermek de Anayasa Mahkemesi’nin görevi değildir.”¹⁷

Mahkeme kararlarının gerekçeli olmasına ilişkin bir diğer düzenleme 5271 sayılı CMK’nın 34. maddesinde yer almaktadır. Kanun’un bu hükmüne göre; “Hâkim ve mahkemelerin her türlü kararı, karşı oy dahil, gerekçeli olarak yazılır.” Böylece Anayasa ile getirilen gerekçe zorunluluğu, Kanun ile bir kez daha tekrar edilmiştir.¹⁸

Yargıtay bir kararında, CMK’nın 34, Anayasa’nın 36. ve 141. maddeleri ile AİHS’in 6. maddesine dayanmak ve AİHM ile Anayasa Mahkemesi kararlarına da atıf yapmak suretiyle derece mahkemelerinin gerekçeye yer vermemelerini ya da yetersiz gerekçe ile karar vermemelerini, gerekçeli karar hakkının ihlali olarak görmüştür.¹⁹

II. TUTUKLAMA TEDBİRİ VE TUTUKLAMA KARARLARINDA GEREKÇE ZORUNLULUĞU

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı Anayasa’nın 19. maddesinde ve Türkiye’nin tarafı olduğu AİHS’in 5. maddesinde teminat altına alınmış, bu temel hakkı kısıtlayan tutuklamanın hangi koşullarda yapılabileceği düzenlenmiştir.

¹⁶ Anayasa Mahkemesinin 18/6/2014 tarihli ve 2013/7800 Başvuru Numaralı Sencer Bayat ve Diğerleri Kararı, § 35.

¹⁷ Anayasa Mahkemesinin, 23/11/2021 tarihli 2019/3589 Başvuru Numaralı Halit Kabadağ Kararı, § 30.

¹⁸ Feridun Yenisey, Ayşe Nuhoglu, Açıklamalı Ceza Muhakemesi Kanunu, Cilt I, Beta Yayınları, İstanbul, 2013, s. 350-351.

¹⁹ Yargıtay 1. Ceza Dairesi’nin 12.01.2023 tarihli ve 2022/7048 E. ve 2023/124 K. sayılı kararı.

Anayasanın “Kişi hürriyeti ve güvenliği” başlıklı 19. maddesinde kişi hürriyeti ve güvenliğini sınırlayacak tutuklamanın hangi şartlarda ve ne şekilde yapılacağı şu şekilde düzenlenmiştir: “...suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir.”

Anayasa Mahkemesi, tutuklamanın Anayasa’da düzenlenmiş olması nedeniyle derece mahkemelerinin vermiş olduğu tutuklama kararlarına ilişkin bireysel başvuruları incelemekte ve bu konuda çok sayıda ihlal kararı verebilmektedir. Mahkeme, önüne gelen tutuklamaya ilişkin bireysel başvurularda öncelikle bir temyiz merci olmadığını vurgulama gereği duymuş, tutuklama şartlarının gerçekleşip gerçekleşmediğine ilişkin takdirin öncelikle derece mahkemelerine ait olduğunu, başka bir deyişle tutuklamaya ilişkin kanun hükümlerinin yorumu ve somut olaya uygulanmasının öncelikle derece mahkemelerinin yetkisinde olduğunu belirtmiştir. Nitekim Anayasa Mahkemesi bir kararında bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Her somut olayda tutuklamanın ön koşulu olan suçun işlendiğine dair kuvvetli belirtinin olup olmadığının, tutuklama nedenlerinin bulunup bulunmadığının ve tutuklama tedbirinin ölçülülüğünün takdiri öncelikle anılan tedbiri uygulayan yargı mercilerine aittir. Zira bu konuda taraflarla ve delillerle doğrudan temas hâlinde olan yargı mercileri Anayasa Mahkemesine kıyasla daha iyi konumdadır. Bununla birlikte yargı mercilerinin belirtilen hususlardaki takdir aralığını aşıp aşmadığı Anayasa Mahkemesi’nin denetimine tabidir. Anayasa Mahkemesi’nin bu husustaki denetimi, somut olayın koşulları dikkate alınarak özellikle tutuklamaya ilişkin süreç ve tutuklama kararının gerekçeleri üzerinden yapılmalıdır (Gülser Yıldırım (2), §§ 123, 124).”²⁰

Böylece Anayasa Mahkemesi bir taraftan temyiz merci olmadığını ortaya koyarken diğer taraftan konunun Anayasa’da düzenlenmiş olması nedeniyle denetim yetkisinin var olduğunu dile getirmiştir. Anayasa Mahkemesi’nin tutuklama kararları üzerindeki bu denetim

²⁰ Anayasa Mahkemesi’nin 29/12/2020 tarihli ve 2020/13893 Başvuru Numaralı Mehmet Osman Kavala (2) Kararı, § 75.

yetkisinin sebebi, bireysel başvuruya konu ihlal iddiasının Anayasa hükmünden kaynaklanıyor olmasıdır.²¹

Anayasa Mahkemesi'nin derece mahkemelerinin tutuklamaya ilişkin kararları üzerindeki denetimi, Anayasa'nın 19. maddesinde düzenlenen tutuklama nedenlerinin bulunup bulunmadığıyla ve tutuklamanın Anayasa'nın 13. maddesi uyarınca ölçülü olup olmadığıyla sınırlıdır. Buna göre Anayasa Mahkemesi, tutuklamaya ilişkin bireysel başvurularda; tutuklamanın yasal dayanağının ve tutuklama nedenlerinin olup olmadığını, suçun işlendiğine dair kuvvetli şüphenin bulunup bulunmadığını ve tutuklamanın ölçülü olup olmadığını incelemektedir. Nitekim Anayasa Mahkemesi denetim yetkisine ilişkin sınırı bir kararında şu şekilde ortaya koymuştur:

“Bununla birlikte Anayasa’da yer alan hak ve özgürlükler ihlal edilmediği sürece derece mahkemelerinin kararlarındaki kanun hükümlerinin yorumlanmasına ya da maddi veya hukuki hatalara dair hususlar bireysel başvuru incelemesinde ele alınamaz. Tutuklulukla ilgili kanun hükümlerinin yorumu ve somut olaylara uygulanması da derece mahkemelerinin takdir yetkisi kapsamındadır (Ramazan Aras, § 49). Ancak Anayasa’nın 19. Maddesinin üçüncü fıkrasında sayılan koşulların bireysel başvuru konusu yapılmış olan tutuklama kararlarının gerekçelerinde gösterilmiş olup olmadığını ve somut olayın koşulları altında tutuklama tedbirine başvurulurken Anayasa’nın 13. Maddesinde yer verilen temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının ölçütleri arasında yer alan ölçülülük ilkesine uyulup uyulmadığını denetlemek Anayasa Mahkemesi’nin görevidir.”²²

²¹ Anayasa Mahkemesinin 25/10/2023 tarihli ve 2023/53898 Başvuru Numaralı Şerafettin Can Atalay (2) Kararı §§ 76, 81; Anayasa Mahkemesinin 21/12/2023 tarihli ve 2023/99744 Şerafettin Can Atalay (3) Kararı § 48. Anayasa Mahkemesi bu kararlarında Anayasada düzenleme bulan kişi hak ve hürriyetlerinin korunmasının ilk olarak derece mahkemelerine ve idareye ait olduğunu, ihlalin devam ediyor olması halinde kişilerin ikincilik ilkesine uygun olarak Anayasa Mahkemesine başvurabileceğini, ihlalin Anayasanın bir hükmünden kaynaklanması halinde bağlayıcı ve nihai yorum hakkının Anayasa Mahkemesinde olduğunu ortaya koymuştur. Bkz. Güven Yarımbatman, Anayasa Mahkemesi Süper Temyiz Mercii Midir? *Ahi Evran 4. International Congress on Scientific Research*, Kırşehir Türkiye, 26-28 Nisan 2024, s. 870-874.

²² Anayasa Mahkemesi'nin 25/2/2016 tarihli ve 2015/18567 Başvuru Numaralı Erdem Gül ve Can Dündar Kararı, § 69; Benzeri bir karar için bkz. Anayasa Mahkemesinin, 17/5/2016 tarihli ve 2015/7231 Başvuru Numaralı Mehmet Baransu (2) Kararı § 120.

Anayasa Mahkemesi bu kararında, Anayasa'nın 19. maddesinde yer alan tutuklama nedenlerinin gerekçede yer alıp almadığı ve somut olayda Anayasa'nın 13. maddesinde yer alan ölçülülük ilkesine uyulup uyulmadığı denetiminin Anayasa Mahkemesi'nin yetkisinde olduğunu ve tutuklama nedenlerinin gerekçede bulunması gerektiğini belirtmiştir. Zira Anayasa Mahkemesi, tutuklama kararlarına ilişkin bireysel başvurularda gerçekleştirdiği denetimi tüm Yüksek Mahkemelerin yaptığı gibi ancak derece mahkemelerinin gerekçeli kararları üzerinden yapabilmektedir. Gerekçeden yoksun bir tutuklama kararı üzerinde Anayasa Mahkemesi'nin denetim yapabilmesi olası değildir. Nitekim Mahkemenin, tutuklama kararlarında gerekçeye ilişkin bir kararı şöyledir:

“Bir kişinin gerekçeden yoksun bir yargı kararıyla tutuklanması kabul edilemez. Bununla beraber tutukluluğu meşru kılan gerekçeler gösterilerek bir şüpheli ya da sanığın tutuklanması mümkündür. Ancak aşırı derecede kısa gerekçelerle ve hiçbir yasal hüküm gösterilmeden tutuklama kararı vermek, bu çerçevede değerlendirilmemelidir.”²³

Aynı kararında Anayasa Mahkemesi kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edilip edilmediğine ilişkin anayasal denetimin sınırını şu şekilde ortaya koymuştur:

“Anayasa'nın 19. maddesinin üçüncü fıkrasında tutuklama tedbirine başvurma zorunlu koşulları arasında sayılan suçun işlendiğine dair “kuvvetli belirti” bulunup bulunmadığı hususunda yapılması gerekir. Anayasa Mahkemesi bu denetimi, başvurunun konusunun tutuklama tedbiri olduğunu ve başvuru hakkında devam eden bir soruşturma bulunduğunu gözeterek Hâkimliğin tutuklama kararının gerekçesinde ve bununla birlikte tutuklama talep yazısı içeriğinde kuvvetli suç şüphesini gösteren somut olguların gösterilip gösterilmediğiyle sınırlı olarak yapacaktır.”²⁴

Genel çerçevesi Anayasa'da çizilen tutuklama koşullarına ilişkin ayrıntılı hükümler CMK'da düzenlenmiştir. CMK m. 100'e göre tutuklama kararı verilebilmesi için; “Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut deliller”, “tutuklama nedeninin bulunması” ve ölçülülük ilkesine uy-

²³ Anayasa Mahkemesi'nin, 17/5/2016 tarihli ve 2015/7231 Başvuru Numaralı Mehmet Baransu (2) Kararı §121.

²⁴ Anayasa Mahkemesi'nin, 17/5/2016 tarihli ve 2015/7231 Başvuru Numaralı Mehmet Baransu (2) Kararı § 126.

gunluğun birlikte var olması gerekir.²⁵ CMK m. 100/2' de ise tutuklama nedeninin varsayılabileceği haller düzenlenmiştir. Bu nedenlerden ilki şüphelinin veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağına ilişkin somut olguların var olması, diğer tutuklama nedeni ise şüpheli veya sanığın delilleri karartacağına ilişkin kuvvetli şüphenin varlığıdır.

Bu iki nedenden biri olan kaçma şüphesi tutuklama kararlarında önemli bir yer tutmakta, mahkemeler kimi zaman hiçbir somut olgu ortaya koymaksızın sadece kaçma şüphesinin var olduğunu belirtmekle yetinerek tutuklama kararı verebilmektedir. Oysa tutuklama kararında kaçma şüphesinin var olduğunu gösteren delillerin tamamı değerlendirilmeli, şüpheli ya da sanığın kaçma şüphesinin varlığı gerekçe tartışı olarak ortaya konulmalıdır.²⁶ Nitekim Anayasa Mahkemesi konuya ilişkin bir kararında;

“Somut olayda tutuklama kararında kaçma şüphesini uyandıran somut olgularla bağlantı kurulmadan suçun niteliğine (katalog suçlar arasında yer almasına) atıf yapılmış ise de bir suçun niteliği veya bu suça ilişkin olarak verilebilecek cezanın ağırlığı her zaman kaçma tehlikesinin bulunduğunu ortaya koyan bir durum olarak kabul edilemez. Bir ceza soruşturması veya kovuşturması bağlamında uygulanan tutuklama tedbirleri bakımından kaçma şüphesinin bulunup bulunmadığının veya devam edip etmediğinin belirlenmesinde -suçun ya da cezanın niteliğine ilişkin olanların yanı sıra- şüphelinin veya sanığın durumunun da özellikle dikkate alınması gerekir. Bu bağlamda şüpheli veya sanığın sabit bir yerleşim yerinin olup olmadığı, mesleği, mal varlığı, ailesinden veya işinden kaynaklanan bağlantıları, yakalanma şekli, süreç içindeki tavır ve davranışları, başka bir ülkeye gitmesini veya orada barınmasını kolaylaştıran bazı özel şartların olup olmadığı, kişilik özelliklerini ortaya koyan olgular, ahlaki durumunu gösteren tutum ve eylemleri gibi kişisel (subjektif) unsurlar birlikte değerlendirilerek bir kanaate ulaşılmalıdır (Eren Erdem, § 135)”²⁷ demektedir.

Delillerin karartılması, Kanun'un ifadesiyle delilleri yok etmeye, gizlemeye veya değiştirmeye, tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunmaya yönelik şüphelinin veya sanığın kuvvetli şüphe oluşturan davranışlarının olması, tutuklamanın

²⁵ Yenisey, Nuhoglu, s. 387.

²⁶ Bahri Öztürk vd., Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 11. Baskı, Ankara, 2024, s. 292.

²⁷ Anayasa Mahkemesi'nin 11/07/2024 tarihli 2021/35038 Başvuru Numaralı E.E.T Kararı § 25.

bir başka nedenidir. Ancak böyle bir durumda da CMK m. 101/2-b hükmü uyarınca mutlaka tutuklama nedeninin var olduğu somut olgularla ortaya konulmalı, şüphelinin veya sanığın delilleri karartacağına ilişkin kuvvetli şüphenin var olduğunu gösterecek somut veriler tutuklama gerekçesinde belirtilmelidir.²⁸ Ne var ki “delilleri karartma şüphesi” mahkemelerce çokça kullanılan şablon ifadelerden biri olmakta, tüm delillerin toplanmış olmasına ve ortada karartılacak delil bulunmamasına rağmen bu tutuklama nedenine dayanılarak tutuklama kararı verilebilmektedir.

Anayasa Mahkemesi, derece mahkemelerinin kaçma şüphesini ve delilleri karartma ihtimalini gerekçeleri ile ortaya koymamalarını bir ihlal olarak kabul etmektedir. Nitekim Mahkemenin konuya ilişkin bir kararı şöyledir:

“...tutuklama kararında başvuruçunun kaçma şüphesi bulunup bulunmadığına dair bir gerekçenin bulunmaması bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir...bu delilin değiştirilmesi ya da karartılması ihtimalinin bulunmadığı dikkate alınarak bu tutuklama nedenine ilişkin olarak da tutuklama kararında hiçbir gerekçe bulunmadığı görülmektedir. Dolayısıyla, başvuruçunun kaçma şüphesinin ve delilleri karartma şüphesinin bulunmadığını ve buna dair somut olgular olduğunu ilgili ve yeterli gerekçelerle ortaya koyduğunu söylemek mümkün değildir. Bu nedenle tutuklama tedbirinin hukuki olmadığı sonucuna varılmıştır.”²⁹

Kanun’da liste halinde verilmiş olan katalog suçların işlendiğine dair somut delillere dayanan kuvvetli şüphenin varlığı halinde tutuklama nedeninin varsayılabileceği belirtilmiştir. Tutuklama kararlarında gerekçe yazımına ilişkin önemli sorunlu alanlardan biri de CMK 100/3’te düzenlenen bu katalog suçlardır. Zaman içinde kapsamı genişletilen katalog suçların varlığı, bu türden suç iddialarında, tutuklama kararı için tek başına yeterli sayılmakta, gerekçesiz tutuklama kararlarına neden olabilmektedir. Nitekim kanun koyucu da katalog suçlarda delil olmaksızın tutuklamanın önüne geçmek amacıyla “suç işlendiği hususunda” ibaresinden sonra “somut delillere dayanan” ibaresini eklemek zorunda kalmıştır.

²⁸ Yenisey, Nuhoglu, s. 384.

²⁹ Anayasa Mahkemesi’nin 11/6/2024 tarihli 2021/40469 Başvuru Numaralı Ferhat Azan Kararı § 22.

Anayasa Mahkemesi'nin tutuklama için katalog suç iddiasının tek başına yeterli olamayacağına ilişkin bir kararı şöyledir:

“Tutukluluğun devamına ilişkin gerekçelerde suçun katalog suçlardan olması önemli bir yer tutmaktadır... AİHM'in de vurguladığı gibi kanunun tutuklama nedenlerine ilişkin bir karine öngörmesi durumunda bile kişi özgürlüğüne müdahaleyi gerektiren somut olguların varlığının ikna edici biçimde ortaya konması gerekir. (Contrada/İtalya, B. No: 27143/95, 24/8/1998, §§ 58-65). Bu bağlamda AİHM her türlü otomatik tutuklama sisteminin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (Sözleşme) 5. maddesinin (3) numaralı fıkrası ile uyumlu olmadığını belirtmektedir (Ilijkov/Bulgaristan, B. No: 33977/96, 26/7/2001, § 84). Ancak somut olayda tutukluluğun devamına ilişkin kararlarda, tutukluluğun devamına ilişkin somut olguların varlığının ortaya konmadığı ve sadece isnat edilen suçun 5271 sayılı Kanun'un 100. maddesinin (3) numaralı fıkrası kapsamındaki katalog suçlardan olması hususuna atıf yapıldığı görülmektedir (Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. Galip Doğru/Türkiye, B. No: 36001/06, 28/4/2015, § 58).³⁰

Tutuklama koşullarından biri de ölçülülük ilkesine uygunluktur. Ölçülülük, tutuklamayla ulaşılmak istenen amaç ile yapılan müdahalenin dengeli olmasını ifade eder. Anayasa Mahkemesi'nin ifadesiyle tutuklama “gerekli” de olmalıdır. Ölçülülük ilkesi, CMK m. 100'de “işin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olması halinde, tutuklama kararı verilemez” şeklinde ifade edilmiştir. Basit suçlarda (CMK m.100/4) ve on beş yaşını doldurmamış çocukların, üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinde tutuklama kararının verilememesi (5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu m. 21) ölçülülük ilkesi nedeniyledir.³¹ Yine adli kontrol uygulaması, tutuklamada ölçülülük ilkesinin bir sonucu olup,³² ağır sonuçları olan tutuklama kararı yerine öncelikle daha hafif olan adli kontrol tedbiri uygulanmalıdır. CMK m.101/2. fıkranın (c) bendine göre tutuklama tedbirinin ölçülü olduğu, (d) bendine göre adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağı somut olgularla gerekçelendirilerek ortaya konulmalıdır.

³⁰ Anayasa Mahkemesi'nin 17/12/2015 tarihli 2013/2947 Başvuru Numaralı Engin Demir Kararı § 66.

³¹ Nur Centel, “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Işığında Tutuklama Hukukuna Eleştirel Yaklaşım”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt. 17, Sayı. 1-2, 2011, s. 56.

³² Öztürk vd., s. 294

Kişi hürriyetini sınırlayan tutuklama ağır bir koruma tedbiridir. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi daha hafif bir tedbirin yeterli olamayacağına ortaya konulması halinde tutuklamanın makul sayılabileceğini kabul etmektedir. Anayasa Mahkemesi'ne göre derece mahkemele-rince ulaşılmak istenen amaçla yapılan müdahale arasında gözetilmesi gereken denge açısından öncelikle adli kontrolün değerlendirilmesi ve adli kontrolün neden yetersiz kalacağına gerekçeleriyle ortaya konulması gerekmektedir. Nitekim Anayasa Mahkemesi Engin Demir Başvurusu'na ilişkin kararının devamında bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

*"... Buna rağmen tutukluluğun devamına ilişkin olarak yukarıda anılan kararlarda hedeflenen meşru amaçla yapılan müdahale arasında gözetilmesi gereken denge açısından mevcut adli kontrol tedbirlerinin yeterince dikkate alınmadığı ve bu tedbirlerin neden yetersiz kalacağı hususunun gerekçelen-dirilmediği anlaşılmaktadır. Bu durumda tutukluluğun devamına karar ver-tilirken yargılamanın tutuklu sürdürülmesinden beklenen kamu yararı ile başvurunun kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı arasında ölçülü bir denge kurulmadığı ve bu nedenle tutuklu kaldığı sürenin makul olmadığı sonu-cuna varılmıştır."*³³

Anayasa Mahkemesi konuya ilişkin başka bir kararı ise şu şekil-dedir:

"Öte yandan ciddi ve ağır bir tedbir olan tutuklama, ancak daha hafif başka bir tedbirin bireyin ve kamunun yararını korumak için ye-terli olmayacağına ortaya konulması hâlinde makul kabul edilebilir. Bu bağlamda kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılması için suçun işlendiğine dair kuvvetli belirtinin olması tutuklama tedbirinin uygu-lanabilmesi için yeterli değildir. Tutuklama tedbiri somut olayın ko-şulları altında "gerekli" de olmalıdır (benzer yönde AİHM kararı için bkz. Lütfiye Zengin ve diğerleri/Türkiye, § 81). Bu, Anayasa'nın 13. Maddesinde düzenlenen temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması öl-çütleri arasında sayılan "ölçülülük" ilkesinin unsurlarından biri olan "gereklilik" unsurunun (AYM, E.2015/40, K.2016/5, 28/1/2016) da bir gereğidir. Tutukluluğa ilişkin kararlarda hedeflenen meşru amaçla yapılan müdahale arasında gözetilmesi gereken denge açısından önce-likle adli kontrol tedbirleri değerlendirilmeli ve adli kontrolün neden

³³ Anayasa Mahkemesi'nin 17/12/2015 tarihli 2013/2947 Başvuru Numaralı Engin Demir Kararı § 69.

yetersiz kalacağı gerekçelendirilmelidir (Engin Demir [GK], § 69 B. No: 2013/2947)."³⁴

Mahkeme aynı kararının devamında, tutuklama tedbirinin gerekli olup olmadığını da değerlendirilmesi gerektiğini şu şekilde ortaya koymuştur:

“Diğer taraftan tutuklama tedbirinin Anayasa’nın 13. maddesindeki ölçütlerden biri olan ölçülülük ilkesi kapsamında “gerekli” olup olmadığının da değerlendirilmesi gerekir. Anayasa Mahkemesi, bu hususlara ilişkin anayasal denetimi, başvuru hakkında devam eden bir soruşturma olduğunu göz önünde bulundurarak sadece tutuklamaya ilişkin süreç ile tutuklama gerekçeleri üzerinden yapacaktır.”³⁵

CMK’nın “tutuklama kararı” başlıklı 101. maddesine göre şüphelinin tutuklanmasına, soruşturma aşamasında C. savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi, kovuşturma aşamasında ise C. savcısının istemi üzerine veya re’sen mahkeme karar verir. Bu istemlerde mutlaka gerekçe gösterilmeli ve adli kontrol tedbirinin yetersiz kalacağını belirten hukuki ve fiili nedenlere yer verilmelidir.

CMK’nın bu hükmüne göre sadece tutuklama kararında değil, C. savcısının tutuklamaya ilişkin isteminin de mutlaka gerekçeli olması ve adli kontrol uygulamasının niçin yetersiz kalacağını hukuki ve fiili nedenleri ortaya konulmalıdır. Böylece tutuklanması istenilen kişiye ve müdafisine, tutuklama istemini değerlendirecek olan mahkemeye, bir yönüyle de kamuoyuna tutuklama isteminin hukuki ve fiili nedenleri açıklanmış olacaktır.

Kanun hükmünde C. savcısının tutuklama isteminin Kanun’a uygun olmaması halinde ne yapılacağına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Böylesi bir durumda yargıcın, C. savcısından Kanun’un emrettiği tutuklama istemine ilişkin gerekçeyi ve adli kontrolün neden yetersiz kalacağını açıklaması gerektiği³⁶ savunulsa da uygulama-

³⁴ Anayasa Mahkemesi’nin 25/2/2016 tarihli ve 2015/18567 Başvuru Numaralı Erdem Gül ve Can Dündar Kararı § 68.

³⁵ Anayasa Mahkemesi’nin 25/2/2016 tarihli ve 2015/18567 Başvuru Numaralı Erdem Gül ve Can Dündar Kararı § 136.

³⁶ Ali Karagülmez, “Tutuklama Nedenleri ve Tutuklama İsteminin Reddi Kararına İtiraz Konusunda 5271 sayılı CMK’nın İncelenmesi”, *TBB Dergisi*, Sayı 58, 2005, s.128; Öztürk vd., s. 298.

da sulh ceza hâkimliklerinin ve mahkemelerin tutuklama isteminde bulunan C. savcısından bu iki koşulu açıklattığına pek rastlanılmamaktadır. C. savcısı tarafından hazırlanan tutuklama taleplerinde çoğunlukla Kanun'un saydığı şablon ifadeler kullanılmakta, gerekçeye dayanmayan tutuklama istemlerinde adli kontrolün yetersiz kalacağını gösteren hukuki ve fiili nedenlere yeterince yer verilmemektedir.

CMK'nın 101. maddesinde bir tutuklama kararında bulunması gereken unsurların neler olduğu sayılmıştır. Madde hükmüne göre *"tutuklamaya, tutuklamanın devamına veya bu husustaki bir tahliye isteminin reddine ilişkin kararlarda;*

- a) Kuvvetli suç şüphesini,
- b) Tutuklama nedenlerinin varlığını,
- c) Tutuklama tedbirinin ölçülü olduğunu,
- d) Adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağını, gösteren deliller somut olgularla gerekçelendirilerek açıkça gösterilir."

Anayasa Mahkemesi de bir kararında gerekçede yer alması gereken unsurları şu şekilde belirtmiştir:

*"Tutukluluğa ilişkin kararların gerekçelerinde, tutuklamanın ön şartı olan "kişinin suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunduğu"nı" ayrıca "tutuklama nedenlerinin" ortaya konulması gerekmektedir. Bu husus tutuklama kararlarının düzenlendiği 5271 sayılı Kanun'un 101. maddesinde de ifade edilmiştir. Buna göre tutuklamaya, tutuklamanın devamına veya bu husustaki bir tahliye isteminin reddine ilişkin kararlarda; kuvvetli suç şüphesini, tutuklama nedenlerinin varlığını ve tutuklama tedbirinin ölçülü olduğunu gösteren deliller somut olgularla gerekçelendirilerek açıkça gösterilecektir."*³⁷

Tutuklama kararlarında Kanun'da yer alan ifadelerin aynen tekrar edilerek tüm şüpheli ya da sanıklar için kullanılması, tutuklama kararlarının gerekçelerinde şüphelinin ya da sanığın şahsi durumunun dikkate alınmaması da tutuklama kararlarındaki hukuka aykırılıklardan biridir. Anayasa Mahkemesi de tutuklama kararlarının gerekçelerinde şüphelinin ya da sanığın şahsi durumunun da dikkate alınarak gerekçenin kişiselleştirilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Nitekim Mahkeme konuya ilişkin bir kararında;

³⁷ Anayasa Mahkemesi'nin 16/2/2017 tarihli 2014/4994 Başvuru Numaralı Halas Aslan Kararı § 75.

“Tutuklamanın devamına karar verilirken, davanın genel durumu yanında, tahliyesini talep eden kişinin özel durumunun dikkate alınması ve bu anlamda tutukluluk gerekçelerinin kişiselleştirilmesi bir zorunluluktur. Başvurucunun tahliye taleplerini inceleyen mahkemeler, bu talepleri reddederken gerekçelerini yeterince kişiselleştirmemiş...”³⁸ demek suretiyle ihlal kararı vermiştir.

Anayasa Mahkemesi kişisel durumların her somut olayda değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin bir kararı ise şöyledir:

“Başvurucunun değişik tarihlerde yapmış olduğu tahliye talepleri; özetle isnat olunan suçların mahiyeti, isnat edilen suçlara dair kuvvetli suç şüphelerini gösteren olguların var olduğu, isnat edilen suçların katalog suçlardan olduğu, tutuklulukta geçen makul süreyi aşan bir durumun bulunmadığı, başvurunun serbest kalması hâlinde kaçma şüphesinin bulunduğu, daha hafif koruma önlemi olan adli kontrol tedbiri uygulanmasının davanın konusu açısından yetersiz kalacağı gerekçeleriyle reddedilmiştir. ...Görül­düğü üzere Derece Mahkemesi, başvurunun kişisel durumunu dikkate almadan genel ifadelerle tahliye taleplerini reddetmiştir.”³⁹

Temel bir hak olarak herkesin özgürlük ve güvenlik hakkına sahip olduğunu belirten AİHS’in 5. maddesi ile kişilerin bu hakkından keyfi bir şekilde mahrum edilmesinin önüne geçilmesi amaçlanmış, kişilerin özgürlüğünün kısıtlanabileceği haklı nedenler sayılmıştır. Kişilerin özgürlüğüne doğrudan müdahale eden tutuklama tedbirinin Türkiye’nin tarafı olduğu AİHS’in 5. maddesindeki koşullara aykırı yapılması da tutuklamayı hukuka aykırı hale getirecektir.

5. madde ilk olarak tutuklamanın “yasanın öngördüğü usule uygun” yapılması gerektiğini belirterek ulusal hukuka atıf yapmakta, ancak AİHM bir ülkenin ulusal hukukunun kişiyi özgürlüğünden hangi hallerde mahrum kılınabileceğini gösteren açık ve öngörülebilir hükümlere sahip olmasını aramaktadır.⁴⁰ Bu nedenle Türkiye açısından tutuklamanın Anayasa ve CMK’da belirtilen hükümlere uygun olması ve tutuklama kararlarının hukuka uygun bir şekilde gerekçelendirilmesi sadece Kanun’dan ve Anayasa’dan kaynaklanan bir zorunluluk değil, aynı zamanda AİHS’den kaynaklanan bir yükümlülüktür.

³⁸ Anayasa Mahkemesi’nin 4/12/2013 tarihli 2012/1272 Başvuru Numaralı Mustafa Ali Balbay Kararı § 116.

³⁹ Anayasa Mahkemesi’nin 17/12/2015 tarihli 2013/2947 Başvuru Numaralı Engin Demir Kararı § 65.

⁴⁰ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 5. madde Rehberi, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_5_tur. Erişim Tarihi 12 Mart 2025. s. 13,

AIHM, tutuklamayı haklı kılacak nedenlerin tutuklama kararının gerekçesinde açıkça yazılı olmasını aramakta, gerekçeden yoksun tutuklama kararlarının AIHS'in 5. maddesinin ihlali olduğuna hükmetmektedir.⁴¹ Gerekçeden yoksun kararların kişinin keyfiliğe karşı korunması ilkesine aykırı olduğunu belirten⁴² AIHM'in, gerekçeli karar zorunluluğuna ilişkin önemli kararlarından biri de Buzadji kararıdır.⁴³ Bu kararında Mahkeme, tutuklama için yeterli gerekçe sunma zorunluluğunun kişinin ilk tutulduğu andan itibaren var olması gerektiğine hükmetmiştir. Böylece AIHM, o güne dek tutuklamanın başlangıcında makul şüpheyi yeterli gören ancak belirli bir zaman geçtikten sonra bunun yeterli olmayacağı, makul şüpheye ek olarak ilgili ve yeterli gerekçelerin (kaçma, delilleri karartma, yeniden suç işleme riski, kamu düzeninin bozulması tehlikesi, tutukluyu koruma gereksinimi vb.) gösterilmesi gerektiği yönündeki içtihadından dönerek mahkemelerin tutuklama için makul şüpheye ek olarak ilgili ve yeterli gerekçe sunma gerekliliğinin tutuklamanın ilk anından beri, yani yakalamadan sonra "derhal" var olmasının zorunlu olduğuna karar vermiştir. Mahkeme daha sonra Demirtaş/Türkiye,⁴⁴ Osman Kavala/Türkiye davalarında⁴⁵ Buzadji kararına atıf yaparak Türkiye aleyhine ihlal kararları vermiştir.

SONUÇ

Franz Kafka'nın Dava adlı eserinin kahramanı Josef K. bir sabah uyandığında kendisini tutuklu bulur. Fakat K., neden tutuklandığını bilmez. Tutukluluk halinden kurtulmak isteyen K. artık bir sarmalın içindedir. Yaşadığı endişe her geçen gün artmaktadır. Gerekçeden yoksun bir kararın kişide yarattığı işte bu dehşet duygusudur. Bu duygu zamanla topluma da sirayet eder ve bütün toplumu korku esir alır. Kişileri ve toplumu korku tünelinden çıkaracak olan, hukuk devleti-

⁴¹ Durmuş Tezcan, İnsan Hakları El Kitabı, Seçkin Yayınları, 10. Baskı, Ankara, 2024, s. 281-282.

⁴² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 21 Mart 2002 tarihli ve Başvuru no. 47679/99 Stašaitis/Litvanya Davası § 68.

⁴³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 5 Temmuz 2016 tarihli ve Başvuru no. 23755/07 Buzadji/Moldova Cumhuriyeti Davası § 102.

⁴⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 20 Kasım 2018 tarihli ve Başvuru no. 14305/17, Selahattin Demirtaş/Türkiye (No. 2) Davası § 184-196.

⁴⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 10 Aralık 2019 tarihli 28749/18 Başvuru No.lu Kavala/Türkiye Davası § 131.

dir. İktidarı sınırlandırmak, onun keyfi kararlarının önüne geçmek, onu hukukla kayıt altına almak insanlığın uzun mücadelesinin bir sonucudur. İdarenin eylem ve işlemlerinin bir gerekçeye dayanması gerektiği gibi yargı kararlarının da bir gerekçeye dayandırılması zorunluluğu, keyfiliğin önüne geçmek için verilen bu çabanın bir ürünüdür. Bugün artık, yargı kararlarının gerekçelendirilmesi, kişinin temel hak ve hürriyetlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Kararın hukuka uygun gerekçe içermesi, kişiyi özgürlüğünden mahrum bırakıyor olması nedeniyle tutuklama açısından ayrı bir öneme sahiptir. Zira tutuklamada keyfiliğin önüne geçebilecek, kararın hukuka uygunluğunun denetlenmesine imkân verecek en etkili araç, gerekçedir.

Tutuklama tedbirlerinin çokça uygulandığı, tutuklu sayısının her zaman oldukça yüksek olduğu ülkemiz⁴⁶ açısından tutuklama, her zaman önemli tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Gerekçeden yoksun tutuklama kararlarının varlığı bu tartışmaların önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Tutuklama kararlarının, Kanun metninde yazan ifadelerin tekrar edilmek suretiyle gerekçesiz olması ya da tutuklamayı haklı gösterecek yeterli ve ilgili gerekçeyi içermemesi, kişilerin AİHS, Anayasa ve CMK ile güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerin ihlaline neden olmaktadır.

Bu temel insan hakkının ihlal edilmesinin önüne geçebilmek için tutuklama talebinde bulunan C. savcısı isteminin, tutuklama kararı veren yargıç ise verdiği tutuklama kararının gerekçesini makul, yeterli ve denetlenebilir bir şekilde ortaya koymalı, bunun ahlaki ve hukuki bir zorunluluk olduğu bilinciyle hareket etmelidir. Özellikle tutuklama kararı veren yargıç, şüphelinin ya da sanığın karara etkili savunmasını gerekçesinde tartışmalı, iddia ve savunmaları neden kabul ettiğini ya da reddettiğini gerekçesinde açıkça ortaya koymalıdır. Böylece

⁴⁶ Adalet Bakanlığı'nın 2023 verilerine Türkiye'de 2016 yılında 72.641 (Ceza infaz kurumundaki nüfusa göre %36,2) 2017 yılında 79.261 (%34,1) 2018 yılında 55.892 (%21,1), 2019 yılında 46.386 (%15,9), 2020 yılında 41.907 (%15,7), 2021 yılında 38.035 (%12,8), 2022 yılında 42.342 (%12,4), 2023 yılında 45.291 (%15,5) tutuklu sayısı vardır. <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1406202411542920052024105217Haber%20B%C3%BClteni%20-%20CTE%20%2020%20May%C4%B1s%202024.pdf>. Erişim Tarihi 19 Mart 2025.

kişilerin kanun, anayasa ve uluslararası sözleşmeler ile güvence altına alınan kişi güvenliği ve özgürlüğü ile adil yargılanma hakkı korunmalıdır. Aksine bir uygulama, asli görevi insan haklarını ve hürriyetlerini korumak olan yargı organı eliyle bu temel hak ve hürriyetlerin ihlal edilmesi olacaktır. Tutuklama istemlerinin ve kararlarının hukuka uygun yeterli gerekçe içermesi sadece buna muhatap olan kişiler açısından değil, toplum için de büyük öneme sahiptir. Tutuklama istemine ve kararına toplumun duyacağı rıza ve inanç, yargı organlarına ve hukuka olan güveni tesis edecek, hukuk devletine duyulan inanç ise demokratik rejime işlerlik kazandıracaktır.

Kaynakça

- Ahmetoğlu Ahmet Bayram, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/1004202316203956_inhakdergi3_inhakdergi3.pdf. Erişim Tarihi 10 Mart 2025.
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 5. madde Rehberi, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_5_tur. Erişim Tarihi 12 Mart 2025. s. 13,
- Akad Mehmet, Dinçkol Bihterin Vural, Bulut Nihat, Genel Kamu Hukuku, Der Yayınları, 12. Basım, İstanbul, 2016.
- Alp Mustafa, "Anayasa Hukuku Açısından Mahkeme Kararlarında Sözde (Görünürde) Gerekçe", Prof. Dr. Mahmut Tefik Birselle Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir 2001, s. 425-441.
- Atagün Ömer Faruk, Temel Bir İnsan Hakkı Olan Adil Yargılamanın Unsuru Olarak Gerekçeli Karar Hakkı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020.
- Centel Nur, "İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Işığında Tutuklama Hukukuna Eleştirel Yaklaşım", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt. 17, Sayı. 1-2, 2011, s. 49-93.
- Cevizci Ahmet, Etiğe Giriş, Paradigma Yayıncılık, 2. Basım, İstanbul, 2008.
- Doğru Ezgi Kızılkaya, "Güncel İçtihatlar Işığında Gerekçeli Karar Hakkı" *Danıştay Dergisi*, Sayı 152, 2020, s. 233-276.
- Tezcan Durmuş vd., İnsan Hakları El Kitabı, Seçkin Yayınları, 10. Baskı, Ankara, 2024.
- Ekinci Bezar Eylem, "Bireysel Başvuru Yolunda Gerekçeli Karar Hakkı: Anayasa Mahkemesinin Temel Tespitleri ve İhlal Kararlarının Sonuçları", *Anayasa Yargısı*, Cilt 39, Sayı 2, 2022, s. 171-211.
- <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1406202411542920052024105217Haber%20B%C3%BClteni%20-%20CTE%20%2020%20May%C4%B1s%202024.pdf>. Erişim Tarihi 19 Mart 2025.
- İnceoğlu Sibel, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı, Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler*, Beta Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013.

- Kafka Franz, Dava, Çev. Ahmet Cemal, Can Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 2009.
- Karagülmez Ali, "Tutuklama Nedenleri ve Tutuklama İsteminin Reddi Kararına İtiraz Konusunda 5271 sayılı CMK'nın İncelenmesi", *TBB Dergisi*, Sayı 58, 2005, s.120-136.
- Öztürk Bahri vd., Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku Seçkin Yayıncılık, 11. Baskı, Ankara, 2024.
- Sunay Zühal Aysun, "Gerekçeli Karar Hakkı ve Temel İlkeler", *Danıştay Dergisi*, Sayı 143, 2016, s.7-55.
- Şeker Hilmi, "İbralaşmayı Yoksayan Etik İlişki/Yozlaşan Gerekçe", *TBB Dergisi*, Sayı 108, 2013, s. 291-348.
- Şeke, Hilmi, Strazburg Yargı Kararlarında Doğru, Haklı, Yasal ve Makul Gerekçe Biçimleri, <https://hfsa-sempozyum.com/wp-content/uploads/2019/02/HFSA10-S%CC%A7eker-min.pdf>. Erişim Tarihi 11 Mart 2025, s. 14-42.
- Yarımbatman Güven, Anayasa Mahkemesi Süper Temyiz Mercii Midir? Ahi Evran 4. International Congress on Scientific Research, Kırşehir Türkiye, 26-28 Nisan 2024, s. 870-874.
- Yenisey Feridun, Nuhoglu Ayşe, Açıklamalı Ceza Muhakemesi Kanunu, Cilt I, Beta Yayınları, İstanbul, 2013.
- Yenisey Feridun, Nuhoglu Ayşe, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınları, 12. Baskı, Ankara, 2024.
- Yıldırım Akif, "Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Anayasal Bir Güvence Olarak Ceza Muhakemesinde Gerekçeli Karar Hakkı", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 71 (4) 2022, s.1691-1748.

Mahkeme Kararları

- Anayasa Mahkemesi'nin 11/07/2024 tarihli 2021/35038 Başvuru Numaralı E.E.T Kararı.
- Anayasa Mahkemesi'nin 11/6/2024 tarihli 2021/40469 Başvuru Numaralı Ferhat Azan Kararı.
- Anayasa Mahkemesi'nin 16/2/2017 tarihli 2014/4994 Başvuru Numaralı Halas Aslan Kararı.
- Anayasa Mahkemesi'nin 17/12/2015 tarihli 2013/2947 Başvuru Numaralı Engin Demir Kararı.
- Anayasa Mahkemesi'nin 18/6/2014 tarihli ve 2013/7800 Başvuru Numaralı Sencer Bayat ve Diğerleri Kararı.
- Anayasa Mahkemesi'nin 19/4/2017 tarihli ve 2014/8868 Başvuru Numaralı Abdullah Topçu Kararı.
- Anayasa Mahkemesi'nin 21/12/2023 tarihli ve 2023/99744 Şerafettin Can Atalay (3) Kararı.
- Anayasa Mahkemesi'nin 25/10/2023 tarihli ve 2023/53898 Başvuru Numaralı Şerafettin Can Atalay (2) Kararı.
- Anayasa Mahkemesi'nin 25/2/2016 tarihli ve 2015/18567 Başvuru Numaralı Erdem Gül ve Can Dünder Kararı.

192 Tutuklama Kararlarında Gerekçe Zorunluluğu ve Anayasa Mahkemesinin Konuya Yaklaşımı

Anayasa Mahkemesi'nin 29/12/2020 tarihli ve 2020/13893 Başvuru Numaralı Mehmet Osman Kavala (2) Kararı.

Anayasa Mahkemesi'nin 4/12/2013 tarihli 2012/1272 Başvuru Numaralı Mustafa Ali Balbay Kararı.

Anayasa Mahkemesi'nin, 17/5/2016 tarihli ve 2015/7231 Başvuru Numaralı Mehmet Baransu (2) Kararı.

Anayasa Mahkemesi'nin, 23/11/2021 tarihli 2019/3589 Başvuru Numaralı Halit Kabadağ Kararı.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 10 Aralık 2019 tarihli 28749/18 Başvuru No.lu Kavala/Türkiye Davası.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 20 Kasım 2018 tarihli ve Başvuru no. 14305/17, Selahattin Demirtaş/Türkiye (No. 2) Davası.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 21 Mart 2002 tarihli ve Başvuru no. 47679/99 Stašaitis/Litvanya Davası.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 5 Temmuz 2016 tarihli ve Başvuru no. 23755/07 Buzadji/Moldova Cumhuriyeti Davası.

Yargıtay 1. Ceza Dairesi'nin 12.01.2023 tarihli ve 2022/7048 E. ve 2023/124 K. sayılı kararı.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 5. madde Rehberi, file:///C:/Users/user/Downloads/1742933656133_1742933637272_Guide_Art_5_TUR.pdf. Erişim Tarihi 12 Mart 2025, s. 13.